

Inledning

UNDER MINA ÅR SOM TJÄNSTEMAN i Finansdepartementet och Statsrådsberedningen pratades det återkommande om kungahuset. Kungen är landets statschef som med familj och förvaltning har åtskilliga beröringspunkter med regeringen. Det är konseljer, ceremonier och representationsmiddagar liksom att departement och myndigheter på olika sätt bistår kungahuset och hovet. Oavsett vilken regering jag arbetade för hade skvallret en slagsida. Bilden av kungafamiljen och hovet var ofta negativ. Inte ovanligt för löst prat men på ett sätt anmärkningsvärt eftersom jag inte hörde andra verksamheter i centrala statsledningen kommenteras med samma ringaktning. Pratet kunde handla om allt från något drottningen sagt, att kungen brydde sig mycket om pengar till att det förekom korruption i hovet.

Först 1994 blev kungahuset och hovet mer än kanslihuskvaller och media för mig. Med min nya befattning på Kulturdepartementet följde inbjudningar till Stockholms slott. På det första och stora inbjudningskortet stod det:

H. M. KONUNGENS Förste hovmarskalk får på nådigt uppdrag
inbjudas Statssekreterare Thomas Lyrevik till divertissement och supé
hos DERAS MAJESTÄTER på Stockholms slott.

Tillställningen tog sin början i ordenssalarna. Kön av dräkter och smokingar rörde sig sakta mot kungen vid ingången till Rikssalen. Strax före instruerades vi av personal från hovet om hur vi skulle hälsa. Som statsanställd hade jag aldrig tidigare getts anvisningar i att hälsa. Jag var ingen vän av den kungliga höghetskulturen, men tänkte inte närmare på varför den upprätthölls. Min chef på den tiden var kritisk till kungahuset. Hon berättade om sina ministerkollegors klena intresse för middagarna på slottet, att statsråden kunde dra lott om vilka som skulle representera regeringen. Men att hon, jag eller någon

annan i regeringens tjänst skulle föra skvallret vidare eller säga något utåt som kunde uppmärksammas som kritik av statschefen med familj var otänkbart.

Lojaliteten till regeringen och övriga delar i rikets styrelse var mycket stark och byggde inte minst på att allmänhetens förtroende för statsledningen aldrig fick rubbas. Därför höll anställda i departementen så gott som alltid tyst om ärenden som hanterats felaktigt och andra förhållanden som väckt uppseende om de kommit ut. Departementens och riksdagsförvaltningens lojalitetskultur är så stark att den till och med verkar livslång och är en av förklaringarna till varför tjänstemannaskildringarna från livet i centrala statsledningen är oerhört få. Området är också en vit fläck i forskningen och gäller i synnerhet statschefsämbetet.

1996 slutade jag i Regeringskansliet efter nästan tio års tjänst. Kungahuset och hovet blev uteslutande media för mig. Så var det till sommaren 2010. Kronprinsessbröllopet stod för dörren och nyhetsmedias bevakning var intensiv. Ekot hade ett reportage om kungahusets och hovets ekonomi.¹ Av det framgick att kungen hade medaljerat sin egen revisor. Uppgiften fick inget större genomslag. Men för mig med min statliga bakgrund var belöningen högst oetisk eftersom det var chefen för den granskade verksamheten som hade belönat granskaren, en otänkarhet i andra statliga sammanhang. Dessutom hade belöningen skett under pågående revisionsuppdrag och med den minst sagt förtroendeskadliga motiveringen ”För förtjänstfulla insatser som revisor och granskare av de Kungl. Hovstaternas räkenskaper”.²

Kort därpå blev kronprinsessparets bröllopsresa en följetong i media. Resan skänktes av Bertil Hult, grundaren av språkreseföretaget EF. Uppmärksamheten rörde inte bara gåvans värde utan även att Hult hade officiella förbindelser med statschefen och andra kungligheter. Trots debatten om mutor och bestickning sa kungahuset inget. Hovets enda uttalande var: ”Vi kommenterar aldrig deras privata resor”.³ Jag var förbluffad. Reglerna för statsråd och anställda i Regeringskansliet är stenhårda och gör en gåva som bröllopsresan omöjlig att ta emot. Även den offentliga upplysningsplikten omöjliggör att vägra svara när media och allmänheten ställer frågor. Inga av dessa regler verkade kungahuset och hovet bry sig om.

1 Sveriges Radio, 2010-06-17, Jesper Lindau: ”Apanaget – ett steg på vägen mot demokrati. Liten insyn i kungafamiljens ekonomi”.

2 Kungahuset, www.kungahuset.se, länk 1. För att förenkla hänvisningarna i fotnoterna förkortas länkreferenserna, för kompletta länkadresser se källförteckningen.

3 Aftonbladet, 2010-07-31, Annika Sohlander Cassel: ”Lyxlivet hos miljardären”.

Skvallret i Regeringskansliet flöt upp till ytan och fick mig att söka på nätet om kungahuset och hovet. Medaljbelöningen av revisorn och Hults gåva till den blivande statschefen var inga isolerade händelser. Media hade över tiden uppmärksammat åtskilliga förhållanden som avvek från de statliga regelverken. Och framför allt, vad jag än studerade på kungahusets hemsida och i hovets verksamhetsberättelser väcktes fler frågor än som besvarades. Informationen var anmärkningsvärt bristfällig och ensidig. Därutöver svår att kontrollera. Det stod snabbt klart för mig att hovet inte omfattades av den grundlagsstyrda offentlighetsprincipen, fast verksamheten är statlig. ”Det är inte för att vi inte tål insyn, men varför ska vi tillämpa den när vi inte behöver”, har den tidigare riksmarskalken Gunnar Brodin förklarat i en intervju.⁴ Samtidigt försäkrade han att hovet ”följer statliga regler och bestämmelser på nästan alla områden”.

Att kungahuset och hovet är skyddade från insyn innebär att de kan redovisa och säga nästan vad som helst eller ingenting utan att det går att kontrollera. Det är ett problem inte bara för allmänheten, media och forskningen. Under senare årtionden har riksdagen återkommande gett regeringen i uppdrag att öka insynen i Hov- och Slottsstaterna, med resultatet att regeringen slutit flera överenskommelser med hovet som ska ge bättre information om hur verksamhetens anslagsmedel används. Men överenskommelserna har inte inneburit att hovet i någon del ska följa offentlighetsprincipen och upplysningsplikten.

Till skillnad från riksdagens och regeringens företrädare talar kungen sällan eller aldrig om hur insyn i det offentliga är en av hörnstenarna i svensk demokrati. Han säger heller inget om att bara vetskapen om att det offentliga handlingar när som helst kan granskas gör att verksamheterna anstränger sig att sköta sina uppdrag och ekonomier korrekt. Kungen håller ofta tal i och utanför Sverige. Talarkivet på kungahusets hemsida rymmer hundratals anföranden som uppmärksammat många ämnen, men så gott som aldrig transparensen hos det allmänna. Begrepp som öppenhet, insyn, god förvaltningskultur, etik, moral och korruption hörs aldrig eller ytterligt sällan från statschefens mun.

Att statens högsta företrädare varken talar om vikten av insyn eller är ett föredöme på området förundrade mig eftersom motiven för en öppen förvaltning är många och grundligt utredda. Riksdagen och regeringen har närmast oräkneligt antal gånger slagit fast hur insyn i offentliga verksamheter skapar garantier mot maktmissbruk och korruption, men verkar aldrig ha kopplat ihop slutsatserna med statschefens förvaltning. Det närmaste besked jag funnit

4 Dagens Nyheter, 2000-09-16, Ingrid Carlberg: ”Excellensen som styr hovet”.

om varför hovet inte följer offentlighetsprincipen är ett svar av finansministern i riksdagen 2008. Anders Borg motiverade hovets insynsskydd med ”att kungen, liksom andra medborgare, har en enskild sfär inom vilken han har rätt till skydd för sin integritet”.⁵

Svaret förbryllade eftersom offentlighetsprincipen inte står i strid med privatlivet, vilket långt fler än en miljon offentliganställda inklusive finansministern själv var exempel på. Precis som alla andra i Sverige har även offentliganställda rätt till en enskild sfär och personlig integritet samtidigt som verksamheterna de är anställda i eller har sitt uppdrag av omfattas av reglerna för allmänna handlingar. Trots att finansministerns svar gavs i en interpellationsdebatt som per definition innebär en fråga som kräver ett utförligare svar, förklarade aldrig Borg hur statschefens enskilda sfär skulle hotas om hans förvaltning följde reglerna om allmänna handlingar. Jag ställde därför frågan till både regeringen och riksdagen men ingen kunde svara på frågan. Hovets undgående av offentlighetsprincipen verkade aldrig ha utretts eller ens beslutats av riksdagen. Nu var mitt intresse rejält väckt.

Jag bestämde mig för att se närmare på kungahuset och hovet. Först i ett halvår, som blev ett år, som blev flera. Området fångslade, inte minst för att åren på Finansdepartementet lärt mig att djävulen är i detaljerna. Det gäller i högsta grad kungahuset och hovet. Allt eftersom jag vände på stenarna växte ett invecklat och finmaskigt system fram som i sin helhet trotsar varje kortfattad beskrivning. Området är så omfattande att få har den tid, eller begriper att ge den tid, som krävs för att frilägga det. Det är också en av arvmonarkins överlevnadsfaktorer. Det som är svårt att överblicka, granska och förstå är också svårt att ifrågasätta.

Det tog ett tag innan jag förstod att riksmarskalk Brodin talat osanning i intervjun. Att statschefens förvaltning inte följer offentlighetsprincipen beror på att verksamheten inte tål insyn. På område efter område kunde jag se hur hovet avvek från de statliga bestämmelserna och än värre, hur kungafamiljen konsekvent utnyttjade sin ställning för privat vinning. Det handlar om berikning och korruption i en skala som få tror är möjlig. Men kungahusets högkorrupta berikning är möjlig genom att bland annat dra nytta av det förtroende de flesta har för vår lågkorrupta offentliga sektor. Riksmarskalken vågade tala osanning för att ingen tror att en person i hans ställning kan göra det.

⁵ Offentlighetsprincipen och kungahuset, Interpellation 2007/08:350 av Hillevi Larsson (S), Besvarad av anf.143 Anders Borg (M) den 11 mars 2008, Riksdagen.

När en stats högsta företrädare utnyttjar sin position för storskalig egenvinning kallas det kleptokrati, ett förhållande som förknippas med det högsta ledarskapet i diktaturer, militärregimer och enpartistater. Den här boken visar att kleptokrati även kan förekomma i en demokrati. Det tog lång tid att frilägga den kungliga berikningens många uttrycksformer. Det tog ännu längre tid att förstå hur den Bernadotteska släktberikningen är genomförbar i dagens demokratiska Sverige. Men det är ett sinnrikt system som baseras på metoder som de flesta statsöverhuvuden på odemokratiska mandat mer eller mindre alltid använt för att upprätthålla sin ställning och därmed möjligheter till berikning. Systemet är som ett stort pussel. Först när merparten av bitarna ligger rätt sammanfogade framträder den kleptokratiska bilden tydligt.

Som andra länder har Sverige den historiska erfarenheten av att statsnytta och egennytta ofta varit samma sak. Därför har i modern tid mängder av lagar och regler införts som gör det svårt för våra offentliga företrädare att sko sig otillbörligt. Kleptokrati kräver att man inte följer dessa lagar och regler. Det är dock inte lätt att avvika i en demokratisk rättsstat vars grundläggande förutsättning är att all offentlig makt lyder under lagarna. Det kräver metoder och verksamheter som också avviker från rättsordningen och lyckas göra det genom manipulation av omvärlden. Men så har en släkts monopol på landets högsta befattning aldrig upprätthållits på egna meriter utan alltid krävt åtgärder som i grunden står i strid med medborgarnas intressen.

Kungahuset talar ofta om officiella plikter, hur de tjänar landet och verkar för Sveriges bästa. Att tala om sina arbetsinsatser i självupppoffrande termer, som inga andra offentliga företrädare gör, döljer arbetets egentliga syfte som är att upprätthålla det arvmonarkiska statsskicket, den Bernadotteska huvudmannalinjens ställning och släktens mångmiljardberikning. Kungahusets och hovets mångfald av verksamheter och aktiviteter har inrättats och över tiden utvecklats utifrån bland annat tanken att om någon verksamhet eller förutsättning angrips ska aldrig kungahuset och berikningen hotas i grunden. Det är en framgångsrik strategi. Efter hundra år av demokrati är kleptokratin fortfarande orubbad.

Boken är en kombination av journalistik, forskning och den offentliga utredning av monarkin, kungahuset och hovet som riksdagen och regeringen aldrig gjort. Trots omfattningen är området knappast fullt beskrivet. Hovets slutenhet gör det omöjligt. Det gäller i flera fall även statliga myndigheter som står kungahuset och hovet nära. Fast de omfattas av offentlighetsprincipen och upplysningsplikten är en av erfarenheterna att även myndigheter kan vilseleda, fördröja och vägra lämna ut information. Därför kan inte felaktiga fakta ute-

slutas i boken, men ändå berättiga kritik eftersom det slutliga ansvaret alltid är författarens. Områdets omfattning gör att det också kan finnas färskare uppgifter än boken redovisar. Det är svårt för en person att hålla jämna steg med alla de verksamheter och aktiviteter som kungahuset direkt och indirekt har väsentligt inflytande i. Men det ändrar inte helhetsbilden och slutsatserna.

Boken är upplagd för att ta läsaren steg för steg igenom det kungliga komplexet och kleptokratins många byggstenar. Omfattningen och uppbyggnaden gör dock att många endast kommer ta del av vissa kapitel, varför det är oundvikligt med en del upprepningar för de som läser allt.

Kapitel 1. *Statsöverhuvudet och statens insatser* behandlar hovorganisationen, hovets anslag och statens övriga bidrag till kungahuset. Kapitel 2. *Slutenheten och insynen* tar upp vad som formellt styr insynen i hovet, det vill säga överenskommelserna mellan hovet och regeringen liksom ett beslut av Regeringsrätten. Kapitel 3. *Utanför överenskommelserna* går igenom verksamheter och företeelser som överenskommelserna aldrig inkluderat. Det rör de kungliga arkiven, ordensverksamheten, Djurgårdsförvaltningen, de allmännyttiga stiftelserna, beskyddarskapen, kungahusets privatiserings- och skatteförmåner liksom hanteringen av intressekonflikter, gåvor, upphandling och sponsring. Kapitel 4. *Lösöresstrategin* behandlar ytterligare en företeelse som ligger utanför överenskommelserna, kungahusets förmögenhetsackumulering och arvsöverföringar med hjälp av lösöre. Kapitel 5. *Berikningen och korruptionen* sammanfattar de två föregående kapitlens gemensamma nämnare, kungahusets systematiska berikning och korruption. Kapitel 6. *Rättsstaten och de laglösa* förklarar hur berikningen lagligt sett är möjlig. Kapitel 7. *Insynsskyddets anatomi* går igenom kungahusets och hovets närmast ogenomträngliga försvar mot insyn. Kapitel 8. *Makten, manipulationen, mutorna och moralen*, bokens mest omfattande kapitel, redovisar den manipulativa maktutövning som säkrar kungahusets ställning och berikning. Sista kapitlet, 9. *Den kungliga kleptokratim*, tar upp berikningens drivkrafter och målgrupper liksom framsteg under nuvarande monark. Boken avslutas med *Sammanfattning* som ger en kortfattad bild av kleptokratins uppbyggnad.

Väcker boken intresse hos inte minst statliga företrädare, forskare och journalister att föra analysen vidare har arbetet varit värt mödan. Det har det ändå. Massiv berikning och korruption i riksstyrelsens symboliska del är djupt nedslående. Det är också slutsatserna om kungahusets och hovets manipulation av demokratin, de folkvalda och medborgarna. Men totalitärt tänkande går att bryta med sanning och kunskap, varför min yttersta förhoppning är att riksdagen ska förändra landets högsta ämbete till att bli det föredöme det borde vara.

